

FrØ-bladet

Fridtjof Øvrebo – FrØ
Årgang 15 – nr. 2 – 2016 – lagsorgan

- 2
0
1
6
5. oktober — Foredrag ved Nils Lokna om lokale stedsnavn
2. november — Dialogforedrag mellom Pelle Nilsen og Aadne Utvik
7. desember — Førjuls møte – grøt og drøs

Åpent lagskontor på Aktivitetshuset —
ONSDAGER kl 19.00:
12.10, 26.10, 09.11, 30.11.

– Stadnamn

Fra vår Facebook-side klipper vi invitasjonen: Nord-Karmøy Historielag inviterer til foredrag ved **Nils Lokna om "Kva stadnamn fortel"** på [Torvastad Ungdomshus](#) kl. 19.00. Kaffe og noe å bite i. Møteavgift kr. 50. Alle hjertelig velkommen!

Hva kan disse stedsnavna komme av: Munkaskard, Stange, Vormedal, Norheim, Skeie, Visnes og Hauske? Utviklingen av stedsnavn settes inn i en kulturhistorisk sammenheng. Hvordan har for eksempel skrivemåten endret seg opp gjennom tida. "Hyskøde, Huscke, Høuskenn, Hauske".

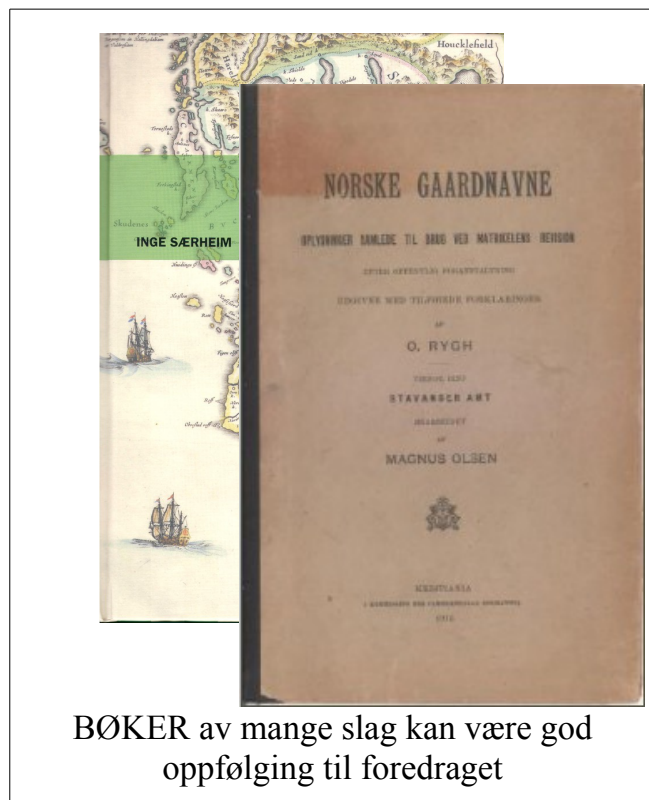
Foredrag:

"Kva stadnamn fortel"
Torvastad Ungdomshus
kl. 19.00. Kaffe og noe å bite i.
Møteavgift kr 50

Vil du lese mer, så finner du forklaringer og hypoteser i innledningsartiklene i Karmøys bygdebøker.

I 1993 blei *Stadnamn frå sjøen på Vestkarmøy* av Per Henning Rege Uppstad. Boka er 159 A4-sider på nynorsk med emner fra Karmøy innen kystkultur, lokalhistorie, norsk språk vinkla gjennom våre lokale dialekter. [Boka er til låns](#) fra Karmøy folkebibliotek si lokalsamling.

Inge Særheim som ofte er å høyra på NRK sin programserie *Språkteigen* står bak [fleire bøker](#),

BØKER av mange slag kan være god oppfølging til foredraget

mellom *anna Stadnamn i Rogaland* frå 2007.

Norske Gaardnavne og andre utgivelser [av Oluf Rygh](#) fra 1800-tallet er grunnlaget for vår kunnskap på området og kan være svært nyttig. I [bokhylla.no](#) kan du åpne boka og lese den på skjermen. Eller du kan [søke i alle bindene](#) på nett.

På Fair Isle, øy nord av Skottland, peker de at *Norge er der borte*. Feøy f.eks. – Har de to øyene samme navn, på litt ulike språk? Vokaler og diftonger lever i tungens nær-område, men skrivemåten kan spille oss et puss. – Færøyer?

Foredrag:

Dialogforedrag med Pelle Nilsen, om boken «Bestefar i ville vesten»
Onsdag **2. november** kl 19.00. Møteavgift kr 50
På *Torvastad ungdomshus*. Les mer på side 2.

– Jakten på en forsvunnet farfar

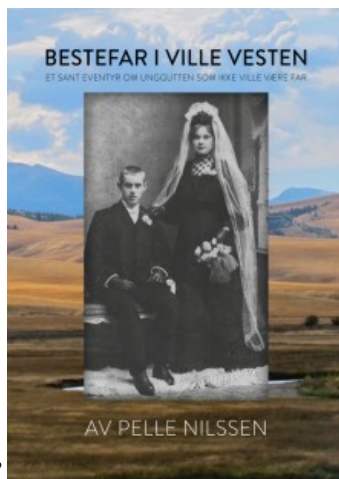
Jakten på Pelle Nilssens farfar er et dialogforedrag mellom ham og Aadne Utvik. Jakten er blitt til ei boka som nettopp er kommet ut. Forfatteren har benyttet sin yrkesbakgrunn både som jeger og skribent. Han er født og oppvokst på Avaldsnes. I mange år var han journalist i dagspressen, i Haugesunds Avis og i Stavanger Aftenblad. Han ble også Rogalands første fylkesturistsjef og har de siste årene mest konsentrert seg om rådgivning for aktører innen reiselivet.

Bladet *Vi over 60* gav i 2012 Pelle Nilssen plass til en særs fyldig artikkel om det å finne sine forfedre. Hans nye bok er også rik på fortellinger, som de fra Haugesund for hundre år siden, og klarer å trylle leseren inn i et tidsbilde. Vi gjengir **Leting på nett**, en nyttig bolk i stykket og sentralt i boka:

Offentliggjøringen av 1910-folketellingen gir nye muligheter for å kartlegge forfedre. Den finner du på Digitalarkivet. Kirkebøker er også et godt sted å begynne.

Det som kreves er at du må være rimelig velorganisert og petimeter-nøyaktig med opplysningene. Det er utrolig lett å overse detaljer.

• Det Norske Utvandrersenteret i Stavanger har høy kompetanse og tilgang til de viktigste arkiver og søkemotorer. Det svarer seg ofte å begynne søket ved å spørre om hjelp der. Norsk Utvandrer museum på Hamar kan også bidra med råd.

– Vi løser godt over 90 prosent av de 200–300 slekts henvendelsene vi får hvert år. Dette er både nordmenn i utlandet og etterkommere i Norge, sier historiker Per Inge Bøe i Utvandrersenteret.

Hvis du vil søke selv på internett er det greit å få veiledning. Bøe anbefaler Liv Marit Haakenstads bøker om slektsgranskning.

• Federal Census Records er en folketelling som dekker hele USA. Den holdes hvert tiende år. Søket blir sikrere jo flere personopplysninger du har og det kan lønne seg å prøve flere varianter av navnet. Amerikanske immigrasjonsmyndigheter endret ofte navnet, fødselsåret kan også være feil.

Relevante kilder kan være: Utvandrerprotokoller, passasjerlister, innvandringsprotokoller, søknad om statsborgerskap og om trygdekort, registrering for militæret, informasjon om selve tjenesten, veteranorganisasjonene, gift-ermål, skilsmisser, eiendomsregistrering, registrert død, fengselsopphold og sinnssykehus.

• En del nettstedet gir gratis informasjon, oftest såpass mye at du fristes til å betale det de krever for å gi flere detaljer. Hvis du mener du er på rett spor, kan det være greit å ta et litt langsiktig abonnement.

– Det er mange «haier» i dette farvannet, kommersielle aktører som vet at slektsforskning er blitt et attraktivt marked. Så du bør vise forsiktighet og ikke involvere deg i et abonnement som koster mer enn det smaker, sier Jim Davis, sjef for North Dakotas Heritage Center.

De fleste delstatene har arkiver å søke i. Ellis Island gir informasjon om immigranter som kom til New York mellom 1892 og 1924.

Foredrag:
2. november kl
19.00.
På Torvastad
ungdomshus
Møteavgift kr 50

Skråblikk

Lokalhistorien som står å lese på neste side, setter fantasien igang og får oss til å undres over forholdet mellom kommunal velstand og individuell rikdom. Var det noen som beriket seg i kjølvannet av samfunnsoppbyggingen, i dette tilfellet elektrifiseringen av bygdene? Ringvirkningene var merkbare på tvers av landegrensene også i 1920-årene.

Grunnloven er tydelig inspirert av skotsk 1700-tallstenkning. § 101 bestemmer at «Nye og bestandige Indskrænkninger i Næringsfriheden bør ikke tilstedes Nogen for Fremtiden». Politisk økonomi skulle gi næringsfrihet for alle, hele nasjonen. De privilegerte fra den gamle merkantilistiske økonomiens tid holdt likevel lenge på sine

gamle “rettigheter”, som skulle falle.

Med grunnloven var det altså mulig for alle å innvirke på samfunnsutviklingen. Fattig og rik skulle ikke behøve å finnes lenger.

Men i løpet av en hundreårsperiode i oppbygging av veldstand nord i Karmundet, opplevde man likevel at infløkte regler og mekanismer styrte pengenes spill. Alle var amatører. Og politisk økonomi skulle være nettopp noe for den som med hjertet på rette sted ser sitt samfunn og sin egen trygghet som mål, og pengene som et nytt redskap, som må håndteres med god forstand på en moralsk grunnvoll.

– Vår sambygding Runar Jordåen holdt foredrag for oss om tiårene rundt 1814. Hans bok må tas fram igjen –

De liberale vindene som blåste fart i

sildeeksporten, den gang for 150-200 år siden da salthandel ikke lenger skulle være noen få sitt privilegium, var starten på at den jevne fiskarbonden her på bjerget merket at frihet, likhet og brorskap faktisk angikk hen også. Ennå noen år var det solens hverdagslige energistrøm som gav framdrift. Vind i seilene, vann i høyden, strøm i lavlandet. Torv til brenne er gammelt solskinn. Kull til dampskip likeså – fossilt solskinn i en jevn strøm – olje, gass – fra en annen æra. Noen har hver dag sitt virke med å holde denne strømmen gående. Men hvor fører strømmen oss? Hvor fram-tredende er de moralske grunntankene i utøvelsen av politisk økonomi? Får de lov til å være den grunnen nasjonenes økonomi og trygghet er tuftet på?

RØ

Spenning i generasjoner

Hva var det som gjorda at banken gikk konkurs og kommunen kom i finansielt uføre. Vi nytter høvet og innleder med *Da føybuen fikk strøm* av Per Kåre Lande, en lengre artikkel som ble **publisert 08.01.2009** på www.n-kh.no Artikkelen starter slik:

Noe ekstra gledelig hendte for føybuen til jul i 1952: Feøy fikk lys (det var lyset som var mest kjærkomment.) Arbeidet med å føre strømkabler til øyene var noe som tok tid. Det ble mange artige minner fra turer til Feøy for å yte servise når strømmen gikk.

Karmsund Kraftlag hadde bygget høyspentlinje fra Torvestad-kiosken ned mot Grønningsjøen og satt opp en transformator der. Det ble bygget linje videre til Engøy og derfra ble det lagt sjøkabel til Gitterøy. Videre ble det ført linje over øyene inn mot Ulvøy hvor det ble satt opp en transformator. Linje videre førte til en transformator som vi kalte Hedle. (Stedsnavnet var vel ikke helt rett for den står øst av skolen, men det virket bra for oss internt. Ved feil og lignende måtte vi ha navn som vi ble vant med). Der var bygget lavspent-linjer ut fra transformatorene til husene over hele Feøy.

Frå Feøy.

I minneskriftet *Torvastad 1837–1937, til jubileet 14. januar samme år, finner vi interessant stoff:*

om BANKEN

I 1870 den 13. juli låg det fyre i heradstyret eit skriv frå sokneselskapet um skiping av ein sparebank for prestegjeldet. Banken fekk namnet «Torvestad Præstegjelds Landdistrikts Sparebank» og opna 1871 i Haugesund. (Namnet vart seinare forandra til Torvestad & Skaares Sparebank). Banken tok til med eit grunnfond på 510 Spd..

Frå 1903 ... til 1920 gav banken ialt burt til «almennyttige øiemed» kr. 476565,00. Etter planen skulde Torvastad og Skåre ha kvar 3/7 og Utsira 1/7 av dei midler banken kunde dela ut...

So kom nedgangstidi og krakket. Torvestad & Skaares Sparebank måtte som so mange andre bankar stengja. Det vart freista å få han på fote att, - millom anna ved hjelp av ein kommunegaranti frå Torvastad, Skåre og Utsira på kr. 2 000 000,00, men tapi vart større enn ein frå fyrst hadde rekna med, og i 1926 laut banken stogga for godt og gå til avvikling.

Bygdene hadde so lenge alt gjekk godt, havt stor nytte av

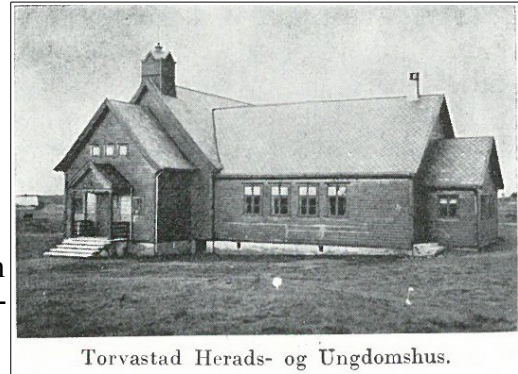
banken sin, og det var difor rimeleg at tanken um å skipa ein ny bank kom upp. Det vart arbeidt med spursmålet, heradstyrene i Skåre og Torvastad rådde til, og 1. sept. 1932 kunde «Torvastad og Skåre nye Sparebank» opna med eit grunnfond av kr. 76 500,00 ...

om KOMMUNEN

Torvastad herad hadde i åri framyver til verdskrigen drive ein varsam finanspolitikk. Del er vel mange som ser det slik at denne varsame politikken vart det slutt med under verdskrigen, og det kan vera mykje rett i dette synet. Men ser ein attende på tilløvi som dei då var, kan ein finna grunnar nok for dei vedtak som vart gjort, sjølv om ein idag ser at det burde vore onnorleis. Ein bør iminsto ikkje gløyma at, alle budgett vart oppgjorde med stort overskot og at det vart avsett fond til ymse fyremål, millom anna til gamleheim og at heradskassa då nedgangen kom, hadde eit stort kassaupplag som seinare har kome vel med.

Det som gjorde at kommunen kom økonomisk heil utfyre, var elektrisitetsgjeldi

og bankgarantien. Ein fekk her eit samla skuldansvar på umlag 1,5 million kronor, - ein sum som ein umogleg kunde makta å bera. Kommunen har havt, ei svær rentebør å draga på dei siste 15 åri og har difor ikkje kunna sett nye tiltak igang. Alt gjekk til kreditorane etter påbod frå departementet. Etter årelange tingingar fekk kommunen endeleg i 1936 ei ordning med kreditorane sine. Etter denne ordning har ein fått ei skuld på kr. 110000 som skal betalast attende i 25 år. Ein har no det fulle oversyn og veit at om 25 år kan all skuld vera betalt. Både i 1935 og 1936 har det vist seg ein liten oppgang, og dersom det ikkje vert eit atterslag, er det von um at kommunen atter skal kunne arbeida lettare.

Torvastad Herads- og Ungdomshus.

Så langt vår lesning av en tilsynelatende uspenninge og nøkternt illustrert hundreårsberetning. I Avalsdsnes sin tilsvarende trykksak finner vi mange interessante ting som belyser naboforholdet. Og Skudenes, den siste kommunen her som jubilerer i 1937, anbefales også å leses for å få et helhetlig syn på Karmsundets kommunelandskap fra Ramsholmane i nord til Arsvågen i sør.

Hvilken glede aner vi ikke at *lyset* i hus og hjem ble. Før 25 år var gått for med nedbetaling av kommunal skyld, og den store verdenskrigen var slutt. Men hvilken fortvilelse må vel ikke generasjonen før ha blitt rammet av, og gjerne lammet av, når selv banken sviktet. Mang en sliter som hadde sparepenger klare til investering i hus og gard, båt og fiskebruk, håndverk og handel, mistet alt.

Depresjon og New deal-tider har sine lokale historier som kanskje kan fortelles. Spillet om pengene endret stadig regler, fra trygt under madrassen i naturalhusholdningens kjølvann og inn i en verdensomspennende rulett.

Gå på lenkejakt i nettutgaven, i pdf'en som du leser på skjermen. I blå tekst og i bilder og rammer skjuler det seg veier ut i kilder, bakgrunnsstoff og tilfeldig kunnskap.

Tur & Møte:

Følg med på nettsiden vår under **Agenda** og **Tur og møte**. Eller på åpen **facebook-side**

- Foredrag om stedsnavn ved Nils Lokna 5. oktober kl. 19.00. Torvastad ungdomshus
- Foredrag ved Pelle Nilsen, fra boken «Bestefar i ville vesten» 2. november kl 19.00. Torvastad ungdomshus
- Julemøte, grøt og litt raddel 7. desember kl 19.00. Norheim bibliotek – servering av grøt og info om lokalhistoriske bøker – og med god tid til drøs rundt bordet
- Åpent lagskontor i Aktivitetshuset onsdager kl. 19.00: 12.10 (John K), 26.10 (Inger), 09.11 (Rolf A), 30.11 (Rolf A). (bemanning)

FrØ er signaturen til **lokalhistoriker** Fridtjof Øvrebø, 1871–1927

MEDLEMSKAP:

Informasjon ved betaling i nettbank:

Medlemskontingent: **Kr 200,- (av disse er 100,-)** kontingent til Rogaland Historielag

Kontonr.: 3361.13.93852

Betalingsfrist: før årsmøtet i februar 2017

NB! Husk å skrive navnet ditt i "meldingsfeltet" slik at vi vet hvem som har betalt.

www.rogaland-historie.no kontaktes på:
histori@online.no – 51 89 56 36

Styret for 2016: Evy Vikingstad, Inger Moen Einarsen, Rolf-Arne Osnes, John Karsten Vedø, Lillian de Rezende, Arne-Guttorm Hovda – Kjell Ole Pedersen, Henny Drange – Roald Østensjø

Nettversjonen av FrØ-bladet, A4, kan oppdateres for skrivefeil, meld inn korrektur.

Har **klikkbare lenker**, også under bilder og tekstrammer – **FORSTØRRE BILDENE LITT**

→ **Bidra du også til stoffutvalget!!**

Nye artikler

i databasen *Gard & Bygd* på www.n-kh.no – Se øverst i menypanelet 'Alle artiklene'

Vi trekker fram:

Ein søndag ulik dei andre Me ungane sparka fotball med tyske soldatar. Men ein søndag skjedde det noko som gjorde at alt endra seg.

Eindel av oss ungane i Hauge skulekrins, samen med nokre få frå Norheim, hadde skipa fotballag. Namnet var «Stegg». Treningsbana var på Bøneset, like vest for den dåverande sildoljefabrikken.

På høgda nordom fabrikken låg ei stor bustadbrakke kor

tilreisande arbeidsfolk heldt til om vintrane i sildetida. Tidleg i krigen vart denne brakka, den vestre delen, «okkupert» av tyske soldatar. I austre delen, mot Karmsundet, hadde verksemda sitt kontor, kor to menn var i arbeid. «Frontane» var ikkje så harde enda, og soldatane og me unggutane kjempa iherdig om lærkula på fritida.

Sundag den 22. juni 1941 vart eit skilje i så måte, både for oss og tyskarane skulle det vise seg.

(... les **mer** i *Gard og Bygd*)

Se også om du kjenner igjen folk i en lengre billedartikkel, **Gruppe-bilde av HS-karar**, fra mai 1945. Se gjerne i Nord-Karmøy historielags profil i **Tidsmaskinen.no**

Turplaner 2017

- Vandretur i Visnes.
- Tur til Syreneset fort.
- Vandreturer — Osnesgarden rundt; Fastlandssiden, rundt Salhus

Komitéarbeid

- Registrering av stoff etter Hauske konfeksjon
- Skanning av bilder. Ferdig med det meste på lagskontoret, men må skanne informasjonskort fra bildearkiv. Ca. 2/5-deler av disse er skannet.
- Arkivere og lage oversikt over lysbildene.

- Skanning av en 60 år gammel særoppgave om Karmsund bru.
- Stedsnavn
- Skilting til Olavskilden
- Facebook. Må legge ut mer stoff og flere bilder.
- Tidsmaskinen
- Skanning

Aktivitetshuset, med lagskontor, og Torvastad Ungdomshus (t.h.)